

MEDIA WCZORAJ, DZIŚ I JUTRO

HISTORIA PRASY

Czy zastanawiałeś/zastanawiałaś się, ile **tytułów dzienników, tygodników i miesięczników** można znaleźć w polskim kiosku? Tygodników wychodzących w Polsce jest około 500, a miesięczników aż 36 kategorii (każda z nich to kilkanaście tytułów). Do tego dochodzą dzienniki – ogólnopolskie i lokalne. Gazety dla wszystkich i dla określonych odbiorców, np. pisma kierowane do dzieci, młodzieży, kobiet, miłośników sztuki, ale i do bardzo wąskich grup czytelników: wędkarzy, filatelistów, astrologów, chemików, hotelarzy, fryzjerów czy graczy Warhammera. Zaletą tej sytuacji jest to, że każdy znajdzie coś dla siebie, wadą – że czasem trudno wybrać spośród tak bogatej oferty. Tak jest dziś – a jak było dawniej?

Od kiedy istnieje prasa? Od jak dawna jest ona masowa i kiedy pojawiła się taka jej różnorodność?

Cel każdej gazety, niezależnie od tego, kiedy i gdzie jest czy była ona wydawana, to **informowanie**. Z taką potrzebą i pisemną formą przekazu spotykano się już w starożytnej Grecji i Rzymie. Na ścianach świątyń i w miejscach zebrań wywieszano pobielane tablice drewniane informujące o postanowieniach władz miejskich. Treść tych tablic była także odczytywana na głos – nie wszyscy bowiem umieli czytać. W zasypanych przez wybuch Wezuwiusza Pompejach znaleziono na ścianach domów ogłoszenia, reklamy, zapowiedzi różnych wydarzeń sportowych, rysunki i rozmaite napisy.

Pierwsza regularna gazeta europejska to wychodzące w **Rzymie za panowania Juliusza Cezara**, od 59 r. p.n.e., **Acta Diurna** (czyli *Wydarzenia dnia*) przynoszące wiadomości polityczne (informacje o obradach senatu, nominacjach na ważne stanowiska, rozporządzeniach, procesach sądowych), sensacyjne (np. wybuch wulkanu), towarzyskie (informacje o narodzinach, ślubach, zgonach w rodzinach znanych osobistości). *Acta Diurna* powstawały w Rzymie i były rozwożone na

provincję.

Zastanów się, jaką mogły mieć formę, na czym były pisane i kto je czytał?

W wiekach średnich o bieżących wydarzeniach informowali heroldowie – odczytywali królewskie dekry i obwieszczenia; nie zachowały się z tego okresu żadne przekazy o regularnym, pisany źródle informacji.

W 1455 r. wyszła pierwsza drukowana książka – Biblia – wydana przez Jana Gutenberga, który znacznie zmodernizował znane ówczesnie metody drukowania (skonstruował aparat do odlewania czcionek metalowych oraz prasę drukarską wg własnego projektu). Udoskonalenie druku pozwoliło na dynamiczny rozwój prasy. Najpierw pojawiły się jednostronicowe, okolicznościowe gazetki informujące o aktualnych wydarzeniach, np. bitwach. W drugiej połowie XVI w. we Włoszech ukazał się **pierwszy miesięcznik**, w tym samym czasie w krajach Europy Zachodniej pojawiają się różne periodyki (gazety wychodzące w miarę regularnie z określoną częstotliwością).

Pierwszy dziennik wyszedł sto lat po wynalezieniu druku, w połowie XVII wieku, w Lipsku. 11 lat później ukazał się pierwszy polski periodyk ***Merkuryusz Polski***. Zawierał informacje o wydarzeniach w Polsce i na świecie, 41 numerów *Merkuryusza* wydano w nakładzie do 200 egzemplarzy. Podtytuł pierwszego numeru brzmiał: *Merkuryusz Polski: dzieie wszytkiego świata w sobie zamykaiący dla informacyey pospolitey*. Jak sądzisz, skąd się wzięła nazwa *Merkuryusz* (spotykana też w tytułach czasopism innych krajów)?

O prawdziwym rozwoju prasy możemy mówić dopiero w XVIII w., w epoce **Oświecenia**. Pierwszą gazetą codzienną był *The Daily Courant* założony w 1702 r., a istniejący do dziś *The Times* został założony w 1785 roku. Wraz z rozwojem prasy codziennej wykształcały się również poszczególne gatunki dziennikarskie (felieton, artykuł wstępny). Doceniono wówczas to, że może ona służyć edukacji i kształtowaniu opinii. Pismem pełniącym taką funkcję był angielski ***Spectator* (Obserwator)** wydawany w latach 1711–14 w Londynie. To opiniotwórcze pismo postulowało poprawę obyczajów, propagowało racjonalizm i tolerancję. Popularne i poczytne w całej Europie stanowiło inspirację dla innych

periodyków, w tym warszawskiego **Monitora** wydawanego z inicjatywy króla **Stanisława Augusta Poniatowskiego** i ukazującego się regularnie przez 21 lat, do roku 1785.

Wiek XIX to kolejne wynalazki, coraz doskonalsze i szybsze maszyny drukarskie poprawiające jakość i czas druku. W końcu stulecia w czasopiśmie pojawiają się pierwsze fotografie. W Polsce **rozkwit prasy przypada na drugą połowę XIX wieku**, okres zaborów. Czasopisma i gazety wychodziły w kraju i na emigracji, stając się ostoją języka polskiego zakazanego w szkołach i urzędach. **W roku 1896 w języku polskim ukazywało się aż 355** periodyków! Dzienniki miały nakłady od 2.500 do 25.000 egzemplarzy. Obok gazet codziennych wychodzą wówczas czasopisma kulturalno-literackie, niektóre pięknie ilustrowane. Czasopisma te propagują nowoczesny styl myślenia, idee reformy społecznej. Felietony, artykuły czy listy z podróży, a także utwory literackie (opowiadania, nowele, wiersze) publikują w nich najwybitniejsi pisarze okresu pozytywizmu: Bolesław Prus, Henryk Sienkiewicz, Maria Konopnicka, Eliza Orzeszkowa. Czy wiesz, że powieść *Ogniem i mieczem* Sienkiewicza, zanim została wydrukowana, ukazywała się w odcinkach w warszawskim tygodniku *Słowo* i w krakowskim *Czasie*?

W drugiej połowie XIX w. pojawiają się pierwsze **pisma dla kobiet**. Z polskich warto wspomnieć o tygodniku *Bluszcz* propagującym idee emancypacji kobiet. Ukazywał się on od roku 1865 aż do wybuchu II wojny światowej i publikowali w nim najwybitniejsi polscy autorzy.

W okresie międzywojennym znakomicie rozwija się prasa literacka. Adresatami czasopism są nie tylko ludzie wykształceni – coraz większą rolę społeczną odgrywają **pisemka dla ludu** czytane na głos analfabetom. **W czasie II wojny światowej** ważną rolę odgrywała podtrzymująca na duchu prasa podziemna, źródło niezafalszowanej propagandy wiedzy o aktualnych wydarzeniach.

Po II wojnie światowej prasa w Polsce była podporządkowana partii rządzącej, organizacjom politycznym oraz społeczno-kulturalnym. Obok wydawnictw reprezentujących oficjalną linię ideologiczną państwa istniały także pisma katolickie (*Znak, Gość Niedzielny*). Dostępne były dzienniki: *Rzeczpospolita, Express*

Wieczorny, Kurier Codzienny, Życie Warszawy, Dziennik Polski i czasopisma: *Robotnik, Naprzód, Przegląd Socjalistyczny*. W 1947 roku Polska Partia Robotnicza powołała wydawnictwo RSW „Prasa”, od 1948 roku czołową gazetą stała się *Trybuna Ludu*. Po 1953 roku pojawiają *Po prostu* i *Przekrój*. W latach 70. i 80. rozwijała się prasa podziemna wydawana nielegalnie i nakładem sił wielu zaangażowanych ludzi. Informowała ona o tym, co dzieje się w kraju (a czego nie można było przeczytać w oficjalnej prasie), pomagała w organizowaniu **opozycji**, umożliwiała poznanie **utworów literackich zakazanych przez cenzurę**, wydawanych za granicą, przemycanych i powielanych w Polsce.

Dziś trudno wyobrazić sobie życie codzienne bez kontaktu z prasą; korzystają z niej już kilkuletnie dzieci, do których adresowane są specjalne pisemka. **Prasa informuje, edukuje, wychowuje**, jest miejscem prezentowania rozmaitych poglądów i opinii. Decyzja o nagłośnieniu danego wydarzenia może mieć poważne skutki polityczne i społeczne. W 1898 r. w piśmie *Aurora* ukazał się tekst Emila Zoli broniący niesłusznie oskarżonego o zdradę **Alfreda Dreyfusa**, francuskiego oficera pochodzenia żydowskiego. Gazetę z tym artykułem sprzedano w ogromnym nakładzie 200 tys. egzemplarzy.

Kolejnym punktem zwrotnym, który uświadomił ludziom potęgę prasy, był udział dziennikarzy w ujawnieniu nielegalnej działalności FBI, tzw. **afery Watergate**, w 1972 roku. Od tego czasu często określa się prasę mianem **czwartej władzy**. Jak rozumiesz to pojęcie?

W Polsce powojennej gazet codziennych i czasopism było niewiele – zaledwie kilkanaście tytułów. Były do siebie podobne, najczęściej czarno–białe. Od początku lat 90. wraz ze zmianą ustrojową pisma dosłownie i w przenośni nabrały barw; lawinowo przybywało nowych tytułów. Bardzo poprawiła się ich jakość techniczna. Jednocześnie pojawiła się w nich wielka liczba **reklam**. Niektóre wydawnictwa zawierają ich więcej niż zasadniczej treści. W rynek prasy polskiej zaczęły inwestować wydawnictwa zagraniczne, wnosząc swój kapitał i doświadczenie. To także w latach 90. w Polsce pojawiły się także tzw. **tabloidy** na Zachodzie obecne od wielu lat. Nazwa ta jest używana na określenie gazet sensacyjnych, bulwarowych,

posługujących się uproszczonym i potocznym językiem, zajmujących się głównie plotkami, skandalami, zbrodniami itp.

Prasa nieustannie się rozwija i zmienia, dostosowując do potrzeb czytelników. Coraz więcej czasopism ma swoje strony internetowe, które stają się nie tylko miejscem, gdzie czytelnik może znaleźć interesujące go informacje, ale także skomentować artykuły, sprawdzić pogodę, kursy walut, obejrzeć fragmenty filmów, które właśnie wchodzą do kin. Powstają nowe gatunki dziennikarskie charakterystyczne tylko dla internetu, np. raport (zbiór artykułów odnoszących się do jednego tematu wzbogacony zdjęciami, licznymi odnośnikami do innych źródeł, nierzadko filmami i nagraniami wywiadów), newsletter (gotowy serwis informacyjny przesyłany bezpośrednio do czytelników za pomocą poczty elektronicznej) czy blog, za pomocą którego publicyści (ale także np. politycy) komentują aktualne wydarzenia.

Coraz częściej także sami czytelnicy (czy też – użytkownicy) portali internetowych związanych z konkretnymi gazetami mogą sami przysyłać wiadomości, zdjęcia i filmy nakręcone telefonami komórkowymi. Przykładem takiej współpracy użytkowników z wydawnictwem jest Alert24 – strona, na którą swoje wiadomości przesyłają czytelnicy portalu Gazeta.pl. Coraz bardziej popularne stają się tzw. e-booki, czyli przenośne, specjalnie dostosowane do wygodnego czytania plików tekstowych ekrany wielkości kartki A4, na które można ściągnąć z księgarni internetowej książkę w postaci pliku i czytać ją w autobusie czy kawiarni. Jak sądzisz, czy w przyszłości czasopisma drukowane na papierze znikną, by ukazywać się tylko w wersji on-line?

Opracowanie: *Ewa Korulska i Anna Stokowska*

Materiały opracowano w ramach programu edukacji medialnej dla gimnazjalistów **MediaStarter**. Pomysłodawcą i twórcą koncepcji programu jest CANAL + Cyfrowy